

СИНИША ДИЛПАРИЋ

**ЗЛОЧИНИ У ЈАВОРСКОМ КРАЈУ ЗА КОЈЕ
НИЈЕ НИКАД СУЂЕНО**

СИНИША ДИЛПАРИЋ
УЧ 32000 Чачак
Београдска 6

УДК 341.322 (497.11)

Припремајући и планирајући извршење недозвољивог дела учинилац није лишен сваке наде. Сваки од њих се заварава да злочин неће бити откривен или да неће бити откривено да је баш он учесник или непосредни извршилац. Поред тога, остаје и нада да ће успети да се сакрије, или побегне, и остане недоступан органима гоњења и пресуђења.

У историји су се јављали и учиниоци без икакве наде. Али, то је посебан сој људи, који ће, без обзира на последице по себе, ићи на извршење чак и најтежих злочина. Мали је број таквих прегалаца због којих је још Пера Тодоровић у парламенту Кнежевине Србије предлагао да се казна смрти по уставу задржи као законита.¹

Оно у шта се извршилац нада, савестан истраживач настоји да открије. Први би да се извршено дело никада не открије, а други да настоји, не само да се извршено дело открије, већ да се разјасне све околности извршења дела. Овде време има изванредан значај, јер се

извршилац нада да дело неће бити откривено за његовог живота, а за историју и друштво важно је да се извршено тешко кривично дело открије и разјасни било када. Уколико извршиоце и не стигне казна а дело буде откривено и од друштва осуђено, биће то закаспела, али ипак нека правда.

Супротстављање криминалу данас претпоставља откривање и криминалних дела извршених јуче. Без обзира на протек времена, ни једно тешко кривично дело не треба да остане за увек прекривено тамом, па макар да учиниоца више нема међу живима. Неоткривени учинилац, по природи ствари, за мали број људи постаје пример и тиме потенцијални путоказ новим криминалцима.

У редовима, које читате, биће говора о неколико тешких злочина, извршених у јаворском крају у раздобљу од двадесет година (1921-1941), која су откривена а за која никада није било суђења. Могу се, с правом, стављати примедбе на рад судова и посебно на изречене казне, али то је, ипак, поступак у некој мери доступан јавности, па о таквим злочинима овде није реч.

Разуме се да има места питању: да ли се после протеча тако дугог времена треба враћати и покушавати да се утврде истине? Али, одговор не може да важи за све људе. То је скопчано са личним погледом на свет и схватањем суштине истине и правде.

Начелство среза чачанског 10. јула 1921. године, под бројем 8158, доставило је редован извештај Одељењу јавне безбедности Министарства унутрашњих послова, у коме се, поред осталог, каже:

„На дан 6 јуна, тек. год. разбојничка дружина од 50-60 људи коју предводи чувени одметник Јусуф Мехонић и Азин Међедовић заузела зграду бив. царинарнице на „Јавору“ среза Моравичког и истог дана од 10 часова пре подне па до 7 часова по подне, ко је год од путника наишао путем из Ивањице за Сјеницу и обратно, сваког путника су хватали, незивали и апсили у једно одељење поменуте царинарнице, исте путнике све до голе душе опљачкали у новцу, оделу и обући. Од похватааних путника одвојили су /9/ девет душа из околине око Јавора и то 7 седам је мртвих и то: Живко Богдановић, и Милун Милошевић из Дубраве ср. Моравичког, Љубомир Бојановић из Кушића, Добросав Марковић из Шареника, Јанко Обућина из Љепојевиха, Мојсило Дилнарић из Буковика ср. Моравичког и Тихомир Грковић из Рогаче ср. Драгачевског жандарма на служби среза Ново-Варошског, а два су рањена и то: Драгољуб Триковић из Пресеке среза Ариљског тешко рањен и упућен у болницу на лечење и Васо Лајиновић из Гоња, среза Сјеничког – лако рањен и побегао кући.“²

У броју 550 „Политике“ од 10. јуна 1921. године о овом злочину објављено је писмо из Новог Пазара са многим детаљима припрема и извршеног злочина на Јавору 1. јуна 1921. године.³

Дакле, злочин је благовремено откривен, надлежни органи су одмах обавештели и јавности је саопштена истина о томе.

Како су злочинци били недоступни органима гоњења и пресуђења, разумљиво је што суђења није било, али је иштетизовано гоњење, па је уследило и разрачунавање са познатим учиниоцима. Било би добро да се, макар и са великим закашњењем, сазнају бар делимични подаци о жртвама и учиниоцима.

Не знамо тачан број, а још мање имена свих ухапшених и везаних путника на Јавору. „Политика” је поменула 60 људи, али не знамо ни критеријуме по којима је за стрељање издвојено оних девет несрећника. Хватању су присуствовала два дечака-сиповца Мојсила Дилпарића, Алекса и Милован, и цео дан су били са затвореницима, па су пред стрељање отерани са места догађаја. Крајем свога живота дали су аутору ових редова изјаве о томе.¹ Ваља заштити неке детаље. Најпре: качаци су били „обучени у војничку или жандармеријску униформу.” Дуго година се у породици препричавало како то да је Мојсило, зрео и храбар човек, дозволио да га ухвате, мада је имао оштру секиру на рамену, и како је жандарм Дрчелић дозволио хватање, мада је био наоружан? Тумачење је било да су обојица на превару ухваћени, баш захваљујући униформама у које су били обучени злочинци.

Потомци жртава били би дужни да сазнају и јавно кажу своје оцене о томе зашто су им преци издвојени из масе других људи и стрељани. Али, тога, за сада, нема. „У лето 1986. године долазио је син Дрчелића да види где је очев гроб и причао је да има памеру да покопа његове кости и да их носи.” Аутору није успело да дође до података који би боље осветлили разлоге убистава баш одабраних људи. Али, зна се следеће: покојни Мојсило је унук Спасоја Дилпарића, који је, као родољуб, убијен у својој кући 1877. године, и отац свештеника Спасоја Дилпарића, што је „Политика” посебно истицала. Такође се зна да је, поред метака којима је убијен, добио ударце „ножом на више места” и да су „Јанку Обућини из Лепојевића... готово одсекли главу ножем.”

Поменути вођа качачке групе Јусуф Мехонић није само био запажен у време своје злочиначке активности, па се за њега знало у целој Србији. Међутим, и после Другог светског рата Јусуф Мехонић привлачи пажњу јавних радника, мада његове целовите биографије у јавности нема. Рођен је у селу Гранчарево код Бијелог Поља. Према предању, „био је мајор турске војске”,² који се није предао после рата 1912. године. Др Матија Мурко казује о садржају изгубљене примитивне архиве Јусуфа Мехонића 1923. године,³ а Заим Аземовић 1980, по том казивању, уврштава Јусуфа Мехонића у гусларе ствараоце из Санџака, па каже: „Матија Мурко је забиљежио случај да је Јусуф Мехонић испјевао спске пјесме о себи и сопственом одметништву.”⁷ У својим саопштењима

помињу Јусуфа Мехонића др Ејуп Мушовић, мр Авдија Авдић, па поново др Авдија Авдић.⁸ Легенду о смрти и фотографију са бројним одликовањима на грудима објавио је новинар Милорад Веруовић.⁹ Ни један од поменутих научних и јавних радника није ни напоменуо злочин о коме се говори у првом делу овог рада.

Истине ради, мора се истаћи да је др Ејуп Мушовић прихватио критику аутора овог рада и објавио чланак „Један велики а заборављени злочин Јусуфа Мехонића.”¹⁰

Не сме се заборавити да није поуздано утврђено када и како је завршио свој живот Јусуф Мехонић, као и шта је било са осталим члановима банде. Сигурно је да је Мехонић побегао у Албанију, а према непровереним подацима „убио га је у Скадру неки Арнаут Хукић” 1925. године.¹¹

Ова бледа слика великог злочина из 1921. године сигурно ће бити боље осветљена и документована студијом др Богумила Храбака.¹² У целини то излагање говори о сулудој појави – да, када држава закључи мир и призна суверенитет другој држави на одређеној територији, онда се јављају самовољни прегаоци да исправљају оно што су тековине новог доба и нових прилика. Од таквих подухвата, умишљених осветника и жртава које би одабрали увек је пропадао свет. Зато је изношење истине о догађајима наук за све.¹³

*

* *

Без објаве рата, 6. априла 1941. године 450 немачких бомбардера убило је око 20.000 људи и начинило несизмерну штету главном граду Краљевине Југославије Београду.

Немачке сувоземне трупе прешле су границу 10. априла и већ 12. априла освојиле Београд. Влада и краљ су напустили територију Краљевине Југославије 15. априла, а Југословенска врховна команда донела је 14. априла одлуку о предаји трупа, положаја и комуникација. Овлашћени представници државе потписали су безусловну капитулацију, па су борбе престале 18. априла 1941.

Непун месец дана касније састављен је списак људи које би немачки органи требало да побију. Тај списак је случајно пронађен, али је сачуван захваљујући савесном односу према документима радника Народног музеја и Међуопштинског историјског архива у Чачку. Списак је регистрован у Збирци документа НОП-а и социјалистичке револуције, инв. број 1 под „Списак од 15. V 1941. год. број 4.”

На списку су имена 37 људи, а у потпису – наредника Реџена Нуховића.

Нема поузданих података о потписнику списка, али се у јаворском крају може чути да је он потомак једне пропале агинске породице и да је умро у Сјеници.¹⁴

Потпуни садржај тог документа гласи:

„СПИСАК ЗА УНИШТЕЊЕ СРПСКИХ ПОГЛАВИЦА А НА ПРЕДЛОГУ НЕМАЧКИМ КОМАНДАМА

МИЛЕ НОВКОВИЋ, лепојевићи, пензионер четника РИСИМ ВИДАКОВИЋ Кушићи председник ГЛИШО ЦИВРИЋ Кушићи капетан и шпијун четника БОЖО НИКОЛИЋ кушићи МИТАР ЗАРИЋ Кушићи шпијун НОВКОВИЋ ВЛАДИСЛАВ Лепојсвићи четник ВУЛОВИЋ МИЛАДИН Кушићи деловођа шпијун ЧЕДА ЧАКАРЕВИЋ Штитково поп ВУЧКО СТАМБОЛИЋ кафесија ДИЛПАРИЋ СПАСОЈЕ Ковиле поп ВОЈО БОБОВИЋ претседник четнички БОЛЕ ЈОКАНОВИЋ Ковиле учитељ ПУРИЋ УРОШ Радијевићи четник, ЈЕВСТОТАТИЈЕ КАРАМАТИЈЕВИЋ Нова Варош поп ГРУЈИЋ РАЈКО Опаљеник председник шпијун КРСТА ЂЕРКОВИЋ Дебеља учитељ БЛАГОЈЕ РОЉОВИЋ Божетићи шпијун РАДЕНКО ЧКОЊОВИЋ Штитково шпијун ВЛАЈКО ПУРИЋ Радијевићи четник СТРАЈИН ПАВЛОВИЋ Кушићи шпијун четника СРЕТО Кафесија из Сјенице СПИО БУКУМИРОВИЋ из Сјенице кафана РЕЉА ПУРИЋ поп из Радијевића покрет четника српских КУЛИЋ РАДЕНКО кафесија из Нове Вароши ВЛАДЕ ЈЕВТЕНИЋ Смиљсвац председник шпијун четника ЦАТИН новинар из Београда живи у Лепојевићима код Цовковића ВУКОМАН БОЈОВИЋ раније деловођа Кладница СТРАЈИН ВУЛОВИЋ код Брадића МИЛОРАД (презиме нечитко) студент школован из Божетића МИЋА НОЛИЋ из Кушића раније наредник српски пензионер ЧАКАРА РАЈЕ штитково даје леба четницима СИМА КОРИЋАНАЦ из Лепојевића помагач четника ВЕЉА БОЈАНОВИЋ из Брезове неки кмет шпијун четника БОГДАНОВИЋ СТАНИША даје леба четницима ЧАКАРА ГЛИШО Штитково председник КАРАЦА МИЛОШ кафесија из Дуге Пољане РАДОЈЕ ЗЕЦ из Кушића помагач четнички и његов отац од старине

И поред осталих са још их командир станице на Јавору који одпоже целих свија наредник ЈОВО ДУЈАНОВИЋ са његових жандарма.

15. мај 1941 године
Јавор

Командир жандарм. станиц.
наред: РЕЦЕП НУХОВИЋ

Педесет пет година од сачињавања овог списка у животу је само Милорад Радишић, чије презиме састављачи нису знали. Било би за локалну историју општина Ивањица, Нова Варош и Сјеница потребно знати судбину људи са списка. Све деобе после 15. маја 1941. године не потиру знатижељу за људе који су по неком незнатом критеријуму сврстани у српске поглавице које би немачка оружана сила требало да уништи. О неким од тих људи родбина и други познаваоци дали су податке (о којима ће бити речи). За неке од људи из списка писмо могли прикупити податке, па искрено жалимо. Али, остаје могућност да други познаваоци кажу своја сазнања и тако их отргну од заборава, који прети свакоме.

Мила Новковића је бака удовица довела из села Рогана код Подгорице после убиства мужа, сина Танасија, па се Миле родио од оца Танасија и мајке Марс, рођене Аничкић, 1872. године. После очеве смрти

породица се морала иселити у Србију (село Рајац), а онда се поново вратила у Лепојевиће и радила као чипчиска на Кучевића имању. Миле је био самоук, умео је да пева уз гусле, волео је књигу и био редак човек који је поседовао књиге. Сарађивао је са протом Миланом Бурићем (1912-1918) и био је први председник општине после 1918. године са седиштем у Лепојевићима. Женио се два пута. Из првог брака са Достаном, рођеном Обућина, имао је синове: Војислава и Велимира и кћер Росу, а из другог брака са Милевом, рођеном Вучковић, сина Миломира и кћери Олгу и Мару.

За дугогодишњи национални рад од 29 година признат му је стаж и 1931. године добио је пензију од 1.500 динара. После аграрне реформе добио је као чипчија кућу бега Хука Кучевића из Бијелог Поља. Др Матија Мурко је забележио разговор са Милом Новковићем у међуратном времену.

Влајко – Владислав Новковић је син Љуба Новковића и Јоване, рођене Драгутиновић. Рођен је у селу Рајцу 1900. Рођени је синовац Мила Новковића. По завршеној основној школи, већ 1916. или 1917. године придружио се комитама. Оженио се 1921. године са Анком, рођеном Татовић, из Тисовице. Добили су синове: Матија, Петра, Томислава, Војина и Симеуна и кћер Јовану. По војничком чину био је паредник. До краја живота бавио се земљорадњом у Лепојевићима. Владислављева сестра Сока родила је Милорада Радишића, јединог још живог човека са списка од 15. маја 1941.

Владислав је припадао легалним четничким формацијама. Али, био је наклоњен сарадњи са припадницима Народноослободилачког покрета. Заслужан је за излазак из Ивањице, коју су држали четници, Милоја и Наде Дилпарић 1941. године.

Својим поштеним ставом према припадницима НОП-а замислио се „неустрашивом војводи јаворском”, па га је 20. јануара 1942. убио код школе у Лепојевићима Славко Вујашевић, близак сарадник Божа Ћосовића. У току рата малолетна деца су била подвргнута бојкоту, јер нико није смео да помогне у обради имања.

Чедо Чакаревић је рођен 1870. године. Био је ожењен са Аном, свештеничком кћерком из Штрбаца, са којом је имао три сина и две кћери. Већ 1901. године као свештеник почео је да учитељује у Штиткову. Потомак је имућне породице, која је имала 1891. године породичну кућу („у подруму у једној просторији била је трговачка радња свештеника Чакаревића, а у другој од 1900-1912. године основна школа.”) Био је активан јавни радник. Морао је да бежи у Србију и уживао је поштовање у целом крају, па је и сам био у току рата од 1941.

до 1945. године изложен терору самозваних моћлика. Пред његовом кућом је на зверски начин лишен живота поп Драгољуб Милутиновић, који се у поповој кући састао са Божом Ђосовићем Јаворцем. Опис тог злочина дат је детаљно у монографији Ивањице, у којој је поп Милутиновић био свештеник.

Вучко Стамболић је погрешно означен. Јер, ради се о ВУЧИЋУ, а не Вучку Стамболићу. Син је Угрена и Перке, рођен 1902. године. У рату 1913. године погинуо му је брат Милан, а умро стриц Цветко, па је остала бројна породица, уз то сиромашног стања. Врло млад Вучић је изучио занат за прављење каца и буради, па потом организовао производњу и уз сарадњу других мајстора. Пред Први светски рат је купио кафану у Катићима, али је наставио да обавља пинтерски посао. У тридесетој години је биран за председника општине и почео се активно бавити политиком. Познати комунистички првак у међуратном времену и високи функционер за време НОП-а Петар Стамболић је Вучићев синовац. Вучић је вез колебања подржавао ставове свог синовца и сарађивао са комунистима из Брезове Милосавом Матовићем и Владимиром Пешићем. Био је ожењен и имао седморо деце. Убили су га људи Божицара Ђосовића у Пожеги октобра 1941. године. Вучић Стамболић је поменут два пута у књизи „Моравички занати и занимања”, у монографији „Ивањица” и у „Вестима” (Ужице) од 26. јуна 1970.

Спасоје Дилларић рођен је 14. октобра у Буковику, сада општина Нова Варош, од оца Мојсила и мајке Виде, рођене Матовић. Основну школу је започео у Аљиновићима, а завршио у Буковику. Гимназију је учио у Пљевљима и Скопљу као питомац владе Краљевине Србије. Богословију је завршио у Призрену. Рат 1914. године затекао га је као богослова четврте године. Заробљен је и отеран у логор Нсжидер, где је остао до краја рата. Парохија његовог деде Милуна била је заузета, па се запослио као учитељ, а потом се заполио и добио парохију ковиљску, данас општина Ивањица. Био је ожењен са Росом, рођеном Обућина. Деце нису имали. Спасојев отац је убијен са осам других људи на Јавору 1921. године, а рођени му је млађи брат Милоје Дилларић, поменут код казивања о Влајку Новковићу. У току рата пружао је помоћ активним припадницима Народноослободилачког покрета мада није заузимао непријатељски став ни према противницима, па је остао жив и после коначног ослобођења изабран је за председника Среског суда у Ивањици. Поред тога, биран је у више друштвено-политичких организација, а сам се одлучио да затражи пријем у Комунистичку партију Србије, чему је удовољено. После пензионисања више година је радио као председник Општинског одбора Црвеног крста у Ивањици. Умро је

8. децембра 1960. и сахрањен, у присуству великог броја грађана, на ивањичком гробљу. После смрти у више наврата је помињан у пригодним публикацијама, а посебно је запажен чланак Милана П. Ђоковића у ужичким „Вестима” од 27. децембра 1985. под насловом „Свештеник, комунист и судија”.

Рисим Видаковић рођен је од оца Божа и мајке Винке. Његова су браћа: Душан, Живко, Светолик и Лука. Учествовао је у Првом светском рату, заједно са братом Луком, свештеником из Ариља. Био је ожењен са Руменом, рођеном Рабреновић. Деце нису имали. Умро је 1946. године. Био је кандидат на листи ЈРЗ за народног посланика. У току НОР-а четници Божа Ђосовића опљачкали су Рисима Видаковића, о чему је поднет извештај начелнику краљевачког округа 31. јануара 1942. Видаковићи су једна од најстаријих фамилија у моравичком крају. Један од најпознатијих је био Витомир Видаковић, посланик среза ужичког у Уставотворној скупштини Србије и заточеник логора на Бањици.

Војо Бобовић је Поповић, пореклом од Борисављевића, рођен у Буковику 1890. године од оца Стевана. Био је ожењен са Стаменом, рођеном Курђубић. Живео је у породичној задрузи Стевана и Љубисава у засеоцима Боревићи и Раукићи. Учествовао је у рату 1912/14, а у току окупације 1916/18. године сматран је за председника општине. Више година био је председник општине буковичке. После спајања општина буковичке и божетичке био је први председник. Кандидовао се на изборима за народне посланике 1936. године. У току НОР-а био је опредељен за учешће на страни Народноослободилачког покрета, па је породична задруга пљачкана, а он осуђен на смрт, претучен, али је остао жив захваљујући великој популарности и откупу који је дат Боју Ђосовићу од Војовог брата – старешине домаћинства Божа. Деце није имао. Умро је и сахрањен у Буковику код цркве 1951. године. Савремени споменик од јабланичког мермера подигли су му супруга, брат Крсман и синовци Јевто и Радосав. На споменику је уписано да је одликован Карађорђевом звездом.

Ђоле Јокановић је Ђорђе, син Савов, рођен у селу Васиљевићима у априлу 1899. године. Учио је богословију, али, пошто му је прва супруга умрла, определио се за учитељски позив. Он је био први учитељ у Основној школи у Међуречју 1921. године. Од школске 1922/23. до 1945. био је учитељ Основне школе у Ковиљу. Други пут се оженио са учитељицом Загорком из Ковиља, родом из Чачка; деце нису имали. Већ 1921. образовао је школску књижницу и уз Основну школу у Ковиљу ђачки интернат, у коме су деца из удаљених села становала све до школске 1927/28. године. Многи ученици Основне школе у Ковиљу

запамтили су „господина Ђола” као изванредног предавача. Поред рада у школи, оснивач је Земљорадничке кредитне задруге у Ковиљу, Соколског друштва и Стрељачке дружине. Политички је био опредељен за монархистичко уређење и најуже је сарађивао са фамилијом Спасовић из Ивањице. За време рата је задржао своје определење, од органа покрета Драже Михаиловића поверено му је да буде командант места у Ковиљу; извршавао је поверене задатке, али је злочине осуђивао и у њима није на било који начин суделовао. Напротив, помогао је једном приликом да истакнути комунист Париша Перишић безбедно отпутује из Ковиља у неко од села ближе Ивањици. Разрешен је дужности учитеља у Ковиљу 15. марта 1945. године, али је одмах засновао радни однос на НОО среза Ивањица. Касније је радио као учитељ у основним школама на Катићима, Средњој Реци и Старом Сслу. Пензионисан је 1. јануара 1965. После пензионисања направио је породичну стамбену кућу у Чачку. Своје велико пољопривредно имање у Васиљевићима поклонио је сестрићима Тошићима. Умро је у Чачку фебруара 1982. Сахрањен је на Чачанском гробљу.

Учествовао је на Конгресу у селу Ба присталица Драже Михаиловића; нема података да ли је на том скупу говорио. Иначе, био је тих и миран човек, који се речима није много разбацивао, па је вероватно да је за време рада Конгреса ћутао и тиме одобравао закључено.

Јевстатије Караматијевић, прота из Нове Вароши, рођен је 30. новембра 1885. од оца Јована и мајке Ристе. Отац му је био учитељ краће време, а онда се запојио, па је био свештеник у Новој Вароши. Био је истакнути национални радник, председник црквено-школске општине 1901. године и даље. Хапшен је и прогањан, осуђиван од турских и аустријских власти.

Караматијевић је у новембру 1907. године завршио учитељску школу у Призрену. Постављен је за ђакона како би помагао своме оцу. Оженио се са Јефимијом Којовић, учитељицом. Имали су деветоро деце. Учествовао је као пуковски свештеник у Првом светском рату, прешао је преко Албаније, а по очевој смрти постављен је за свештеника. Хапшен је 1910. године, заједно са оцем. Дуго година је обављао посао наставника за веронауку у Државној непотпуној гимназији у Новој Вароши. Оснивач је и дугогодишњи најистакнутији председник Ђачког дома „Књегинја Зорка” у Новој Вароши. Бавио се публицистиком у међуратном периоду. Од првих дана Народноослободилачког рата учесник је у прикупљању нужне материјалне помоћи. Подржавао је без колебања НОП. Са целом бројном породицом повлачи се из Нове Вароши и остаје активан члан НОП-а до краја рата. Критиковао је негативне појаве чињене од

појединих припадника НОП-а. Носилац је Албанске споменице, Споменице 1941. и других бројних друштвених признања. У златарском крају су остале анегдоте о лику и карактеру овог неособичног човека и свештеника. После смрти више пута је помињан, а у листу „Четврти јули” објављен је велики фелтон из пера новинара Љубомира Матовића „Народни трибун са Златара”.

Благоје Рољовић, син Ристов а синовац Васов, рођен је 1884. године. Ожењен је са Анђелијом Чкоњсвић из Штиткова. Имали су три сина и две кћери. Учествовао је у ратовима од 1912. до 1918. године. Демобилисан је 1919. као наредник војске Краљевине Србије. Носилац је Карађорђевог звезде са мачевима. После деобе породичног имања у Божетићима између браће Риста и Васа, преселио се у Сјеницу.

Убијен је у Сјеници 1943. године.

У „Златарским новостима” број 109 од 28. фебруара 1985. године објављен је фелтон са фотографијом Благоја Рољовића.

Станиша Богдановић је рођен 3. јануара 1874. Венчао се са Ружом, кћерком Јелене и Милована Поповића, свештеника из Јованчевића. Имали су једанаесторо деце. Био је председник општине у Опаљенику 1921. године. Он је 20. фебруара 1922. штампао родослов потомства. Најмлађа кћерка Станишица Наталија рођена 28. августа 1909. Пре почетка Другог светског рата удала се за Богдана Масларевића из Чачка, који је заробљен и остао до краја рата у заробљеништву. Наталија се придружила Божидару Ђосовићу и пратила га као певенчана жена до погибије по пресуди суда Драже Михаиловића 1943. године.

Богдановићи су били стара, имућна и угледна фамилија. У монографији „Ивањица” забележен је као имућан, угледан човек, али и као четнички јатак.

Рајко Грујић на изборима 1933. за председника општине био је кандидат, такође је кандидат и за изборе 1936. године. За председника општине у Опаљенику биран је 1941. године. По окупацији земље, на збору одржаном 9. новембра 1941. одлучено је да и даље буде председник општине. После рата регистрован је као одметнички јатак.

Глишо Чакара је уствари Глишо Чакаревић, рођен у Штиткову, у познатој свештеничкој породици. На изборима за председника општине божетићке 15. априла 1933. године био је противкандидат Воја Бобовића, а на изборима 22. новембра 1936. победио је Влајка Ђурчића. На првим изборима је добио 139 гласова, а Воја Бобовић – 461 глас. На другим изборима је за Глиша Чакаревића гласао 398, а за Влајка Ђурчића 191 бирач.

Аутор овог чланка је уверен да подиже споменик недужним људима које су фашисти именovali за одстрел. Нада се да ће други, млађи и сналажљивији људи успети да прикупе податке за оне људе о којима овај аутор није успео.

*

* * *

После почетка ратног стања 1941. године дошао сам из Нове Вароши у Буковик и средином маја чуо сам више рафала, по причању старијих из – митраљеза. Убрзо се пронела вест да је негде око Калипоља ухваћена па стрељана група војника. О томе се касније различито причало.¹⁶

Почетком 1989. године, желећи да сазнам нешто више о том догађају, замолио сам пријатеља да изврши проверавања у Кладници и 9. фебруара 1989. године добио сам писмо са следећом информацијом:

„Моје је мишљење да је вероватно Божо Јаворски ове недужне људе побио из освете због тога што је у Кладници стрељано шесторо војних лица 12. маја 1941. године, о којима си ме и ти питао. То се десило тако што је један сељак, идући за дрва под Јавор, са кладничке стране срео групу од шест људи у униформама краљевске војске, међу којима су били један капетан и једна жена, вероватно његова. Капетан је том сељаку рекао да и Срби и Муслимани треба да се чувају и пазе, јер су окупирани и једни и други и капетан је нешто написао у писамце за тадашњег председника кладничке општине Омера Ибровића и тај је сељак то писмо донео Омеру у Кладницу. Само што је Омер то писмо прочитао, Немци су из правца Сјенице стигли пред зграду општине. Велико је питање да ли су Немци стигли баш тада сасвим случајно и питање је ко је обавестио Немце о тим војним лицима. Неки људи кажу да је Немцима то рекао Мурат Прашовић, а неки кажу да је то урадио Омер Ибровић. Било како било, Немци су са камионом војника кренули пут Јавора и у колибама Сима Корићанца нашли те људе и том приликом су ранили једног припадника те групе, а остале су одвели у Сјеницу. Немачки командант Сјенице је наредио да се ти људи врате назад и стрељају. Ја мислим да су то Немци смишљено урадили наредивши да се стрељају на Кољену у Кладници како би тако завадили Кладничане са својим комшијама Србима.

Испричали су ми неки људи да су тела стрељаних нешто касније ископана по ноћи и за велики повац отпремљени преко Јавора. Прича се да у тој групи војних лица је био и Божо Јаворац-Јаворски, али да је успео да побегне и да је он зато после побио оне Муслимане на Црвеној Гори као из освете”.¹⁷

Ова информација има најмање две озбиљне примедбе. Нису наведени војници ухваћени у колиби Сима Корићанца, већ у колиби Војислава Новковића и није разлог убијања групе сиромашних Кладничана освета због убијених војника, како су то симпатизери или логичари закључили у прилог Божа Ћосовића, наводно војводе јаворског, јер ни сам Божо то никада није тврдио, а сигурно би користио као своје оправдање.

Периша Перишић каже: „До ове одлуке дошло је због тога што су му Муслимани украли кобилу коју је довео из државне сргеле у Краљеву.”¹⁷

Милан Ђоковић и Ђорђе Пилчевић, пишући о злочину Божа Ђосовића, о коме ће бити речи у наредном примеру, кажу да је непосредно у извршењу злочина овај рекао: „Ово је само мали део цене коју ће Турци платити за моју зелену кобилу...”¹⁸

Разуме се, наводна освета није никакво оправдање, али зарад истине треба ту причу отклонити.

Ратни злочин извршен на територији села Кладнице, о коме је реч, никада није истраживан, па, према томе, није било процеса ни Немцима, ни помагачима. Због тога га не треба препустити коначном заборава.

„Ново Време” од 18. марта 1942. године донело је редакцијски чланак под насловом „Доћи ће и вама Божа Јаворски” са фотографијом штаба Јаворског одреда.¹⁹ „Политика Експрес” у броју 11059 од 4. јануара 1995. донела је чланак са потписом Светислава Тијанића, под насловом „Дивљи господар планине”, о Божидару Ђосовићу са поднасловом „Историја га описује као пљачкаша и окрутног главосечу, а народ као заштитника”.²⁰ Произилази да се о том човеку још шта има рећи, јер постоји велика разлика у мишљењима, па и интересовања група за оцену човека под чијом су командом били још неки живи људи, а живе и сродници којима није свеједно како ће бити забележено у свести народа сећање на њиховог блиског рођака. Ово утолико више што никада јавности није предочена пресуда или одлука Драже Михаиловића да буде ликвидиран „војвода који је био у немилости Немаца, партизана и четника”, како у поднаслову истиче „Политика Експрес”.

Овде се не говори о лику и делу тог човека, већ само о извршењу једног тешког злочина из првих дана по пропасти Краљевине Југославије, за које нико није одговарао и о коме је до сада врло мало писано, а скоро се ништа не зна.

У читавом периоду између два рата на ивањичкој пијаци су петком продавана јаја донета из сјеничког краја. Било је познатих сиромашних муслимана продаваца по неколико десетина јаја, који су прелазили и по двадесетак километара да уновче своју малу имовину. Та пракса није прекинута ратом и капитулацијом Југославије.²¹ Независна држава Хрватска још није била поставила своје полицијске органе – да спрече долазак људи из сјеничког краја у Ивањицу и шест муслимана из Кладнице дошла су на пијац у Ивањицу. Били су то: Ремо, Реџеп, Пашо, Рахман и Ђамил Ибровићи, Мехо Тарић и Џемо Зорнић. Продали су своју сиротињску робу, а у повратку, недалеко од Кушића, на месту званом Црвена гора, пресретила их је наоружана група Божа Ђосовића. По причању људи, будући да су ови муслимани носили шајкаче, насилници су од њих тражили да им изврше преглед полног органа и,

пошто су се уверили да се ради о муслиманима, опљачкали су их и потом побили.

У време извршења овог злочина Срески суд у Ивањици је још увек био надлежан, па је извршен увиђај, али се даља судбина кривичног поступка не зна.²²

Извршење овог злочина забележено је у монографији „Ивањица” и фељтону Милана Ђоковића и Ђорђа Пилчсвића објављеног у ужичким „Вестима”. „Политика Експрес” овај злочин не помиње. У фељтону је по имену означен само Ремо Реџеп, а остале жртве се сада помињу по именима први пут.²³

НАПОМЕНЕ

1. „Отаџбина”, 1891, говор у Уставотворном одбору.
2. Фотокопија у поседу аутора.
3. Исто.
4. Казивања сведока у поседу аутора.
5. Казивање Милоја Дилпарића аутору.
6. „Трагом српско-хрватске елике”, Загреб, 1951.
7. Новопазарски зборник, број 4, за 1980.
8. Зборник VI симпозијума Сеоски дани Сретена Вукосављевића и Новопазарски зборник број 9 и 11.
9. „У професији слатке горчине”, Пријепоље, 1984. стр. 164.
10. „Новопазарски зборник”, бр. 12.
11. Писмо професора Салиха Селимовића аутору, 6. јун 1989.
12. Саопштено на научном скупу Сеоски дани Сретена Вукосављевића, 28. октобар 1995.
13. Писмо С. Селимовића аутору, 9. фебруар 1989.
14. Исто.
15. Непосредно по сећању аутора.
16. Оригинал код аутора.
17. Казивање Дарка Корићанца и Пера Понковића.
18. Монографија „ИВАЊИЦА”, Београд 1972, стр. 23; Ужичке „ВЕСТИ”, Фељтон „Злочини војводе Божа Јаворског” од 12. јуна 1970.
19. Владимир Дедијер, „Дневник”, I део, Београд, 1945, стр. 48/49.
20. „Политика експрес”, број 11059 од 4. јануара 1995.
21. Сећања старијих Ивањичана.
22. Казивање аутору Милоја Дилпарића, тада судског приправника Среског суда у Ивањици.
23. Оригиналнo писмо у поседу аутора – професора Салиха Селимовића.

UN CRIME COMMIS DANS LA RÉGION DU YAVOR
ET QUI N'A JAMAIS ÉTÉ JUGÉ

La crime fait partie de la vie humaine. Il ne s'agit pas ici d'actes perpétrés accidentellement, dans l'accès d'une vive émotion ou en légitime défense.

Les initiateurs, les instigateurs les complices, et les exécutants ne laissent pas d'espérer qu'ils échapperont à la justice lorsqu'ils préméditent ou commettent un acte criminel. Cela tout particulièrement dans les cas où il s'agit de crimes aux motifs politiques. Ils s'attendent surtout à ce que leurs méfaits ne soient pas décelés, à ce qu'ils n'en soient pas rendus responsables ou bien à trouver le moyen de se soustraire à toute responsabilité.

Malheureusement, cet espoir des criminels n'est pas dénué de fondement. Les années qui s'écoulent font leur œuvre et un rideau opaque non seulement recouvre les victimes, mais aussi émousse l'intérêt du public à l'identification et à la poursuite des coupables.

Nombreux sont ceux qui pensent que la punition du criminel est la mesure décisive en matière de répression de la criminalité et qu'il est inutile de parler des actes commis par les défunts. C'est une grande erreur. La question de savoir si le coupable souffrira ou non est moins importante que le fait que l'on apprenne qui, quand et comment a fait souffrir les autres.

Vingt ans après la fin de la Première guerre mondiale et au début de la Seconde, la population de la région du Yavor n'a pas vécu en paix. Les honnêtes gens, laborieux et paisibles n'ont pas pu s'occuper tranquillement de leur travail. Quant aux autres, ceux qui cherchaient à satisfaire leurs désirs par des actions criminelles, ils attendaient une occasion favorable de réaliser leurs rêves, le moment propice pour satisfaire leurs ambitions sur les plans politique, matériel et autre, toujours dans l'espoir qu'ils n'en seront pas rendus responsables.

C'est ce genre de crimes graves-commis sur le territoire relativement restreint de la région du Yavor et qui n'ont jamais été jugés-que l'auteur se propose d'élucider ici et d'en informer ses lecteurs.

Un crime grave a été perpétré le 6 juin 1921 par les Katchatzi (brigands albanais), dirigés par J. Méhonitch. Ce n'est que ces dernières années que la vérité entière commence à se faire jour là-dessus.

Les guerres de 1912–1918 n'avaient rien appris aux méchants. Trouvant les moyens politiques insuffisants, ils firent tout leur possible pour réaliser par des crimes leurs objectifs sur le plan de la politique. Une liste renfermant les noms des personnes en vue dont on recommandait la liquidation et qui avait été dressée le 15 mai 1941 est publiée ici pour la première fois. Cette liste, qui était adressée à l'occupant, est un exemple flagrant de dénonciation criminelle de l'adversaire.

Le massacre des indigents dans la Crvena Gora qui domine Ivagnitza et le crime de guerre commis contre les soldats emprisonnés et une femme étaient un préambule à la longue guerre qui venait de commencer, après que l'occupant avait envahi le pays tout entier.

Il y a dans le peuple serbe un dicton qui dit: „La terre a promis au paradis que tous les secrets seront trahis” et les épisodes dont il est question ici sont une tentative d'empêcher que ces secrets tombent dans l'oubli.

Siniša Dilparić